

V meziválečném období se organizační struktura Akademie zásadně nezměnila, a to ani v období reformního úsilí v letech 1917–1923, kdy podnikli technici pokus o založení zvláštní třídy pro technické vědy a kdy byly přijaty nové stanovy umožňující zakládání specializovaných ústavů.

Po omezení činnosti za protektorátu nabídl rok 1945 nové možnosti rozvoje. ČAVU připravovala návrhy na vlastní reorganizaci. Její součástí bylo i zřizování nových ústavů – pro jazyk český (1946), pro matematiku (1946), pro českou literaturu (1948). Přípravy na založení dalšího ústavu – pro atomovou energii – v roce 1946 znamenaly střet s vládou, resp. s vedením KSČ. Ústav byl zejména zásluhou V. Trkala, sekretáře ČAVU, uveden v život teprve po překonání řady obtíží. Systém represivních opatření proti Akademii se začal uplatňovat od února 1948, postihl zejména publikační činnost a směřoval k izolaci instituce i jejího členstva. Bylo zřejmé, že nová Československá akademie věd, jejíž zřízení se dostalo již roku 1946 do vládního programu, má vyrůst na jiném základě. K tomu účelu byla roku 1950 vytvořena v rámci Ústředí vědeckého výzkumu soustava sedmi tzv. ústředních vědeckých ústavů.

Prezidenti (předsedové) České akademie věd a umění

Josef Hlávka	1890–1908
Antonín Randa	1908–1914
Karel Vrbna	1914–1922
Josef Zubatý	1923–1931
Josef Bohuslav Foerster	1931–1939
Josef Šusta	1939–1945
Zdeněk Nejedlý	1945–1952

Hmotné zajištění České akademie

Česká akademie věd a umění byla po finanční stránce zajišťována ze tří zdrojů. Kmenové jmění Akademie, tvořené především Hlávkovým věnováním a dalšími převážně drobnějšími dary na její zřízení, dosáhlo v devadesátých letech asi 290 000 zl. od roku 1900 to bylo 580 000 korun, a dále se již podstatně neměnilo. Svými úroky ve výši okolo 10 000 zl. ročně přispívalo k vylepšování finanční situace. Hlavním zdrojem příjmů se v období vzniku instituce staly zemská a státní subvence. První z nich ve výši 20 000 zl. (od roku 1900 to bylo 40 000 K) byla vyplácena do r. 1909, druhá z počátečních 16 000 zl. roku 1895 vystoupila na 20 000 zl. a byla vyplácena až do roku 1918. Kromě toho byly po řadu let získávány od země i státu dosti značné prostředky zejména na vydávání Soutěže památek historických a uměleckých.

Mimochodem nám připadá na mysl, kdeže zůstává Česká spořitelna s nějakým důstojným darem k Akademii?

Z redakčního článku v Času, 1890

Po roce 1918 příjmy Akademie z veřejných prostředků rychle stoupaly až asi k půldruhému miliónu Kč v roce 1923, ale pak docházelo k poklesu zhruba na 600 000 Kč v polovině třicátých let. Je třeba přitom brát v úvahu, že poměr předválečné rakouské koruny ke koruně československé se okolo roku 1930 odhadoval na 1 : 10 až 1 : 12. Zvlášť tíživým obdobím i z hlediska příjmů bylo období nacistické okupace a pak léta 1945 a 1946.

Dalším zdrojem příjmů, v podstatě však také jen doplňkovým, byly dary a odkazy soukromníků. Z nich vznikaly fondy nebo nadace, jejichž úroky bývaly určeny na podpory a ceny buď pro vědu či umění jako celek, nebo jen pro jednotlivé disciplíny nebo úkoly. Mecenáši Akademie byli převážně příslušníci inteligence, zejména profesori vysokých i středních škol, advokáti, lékaři apod. Před první světovou válkou se ve výplácely podpory a ceny z desítek fondů, z nichž k nejvýznamnějším patřily fond MUDr. Josefa Šichy k podpoře lékařských věd a fond Julia Zeyera, v jehož Bibliotéce vycházely prvotiny začínajících spisovatelů a básníků. Za první světové války přibyl mj. fond Antonína a Marie Wiehlových, zřízený k povzbuzování vědeckých objevů a technických vynálezů. Koncem roku 1938 při Akademii existovalo na 70 fondů v celkové hodnotě přesahující 9 miliónů Kč. Mezi nimi byl i fond JUDr. Leopolda Katze, z kterého se v letech 1931–1939 každoročně udělovala cena ve výši 50 000 Kč za vynikající výkony v oboru výtvarného umění.

Po smrti Josefa Hlávky roku 1908 vstoupilo jako samostatná právnická osoba v život Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových s kapitálovým základem asi 5 a čtvrt miliónu K. Z jeho ročních výnosů připadalo Akademii 58,5 %. Výnos Nadání, stejně jako ostatních předválečných fondů, po roce 1918 klesl v důsledku poklesu reálné hodnoty koruny a nakonec měnová reforma z r. 1945 fondové hospodářství Akademie rozvrátila nadobro.

Publikační a podpůrná činnost České akademie

Činnost Akademie významně rozšířila publikační základnu české vědy a přispěla k vytváření širší vědecké obce u nás. Podstatná část produkce byla určena na výměnu anebo na dary školám, institucím či jednotlivcům. Česká akademie si získala v této sféře činnosti největší zásluhu ve čtvrtstoletí před první světovou válkou, kdy se stala hlavním vědeckým vydavatelským střediskem. V meziválečném období, kdy vědecká literatura postupně pronikala do vydavatelských plánů soukromých nakladatelů a kdy se ztenčily finanční možnosti Akademie, význam její ediční činnosti poklesl.

Za dobu svého trvání vydala Akademie celkem 1311 svazků vlastním nákladem, jiným nakladatelům svěřila dalších 286 svazků, mezi nimi též své nejobemnější a nejvýznamnější dílo, Příručí slovník jazyka českého, které začalo vycházet po sešitech roku 1935 a bylo ukončeno 9. svazkem v roce 1957. Jinou významnou publikací svého druhu byl jubilejní Památník (k 50. výročí panování císaře Františka Josefa): Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898.

Základní publikační řadou všech vědeckých tříd byly Rozpravy. Společenskovědní třídy tiskly jako samostatné svazky Rozprav drobnější a jen výjimečně větší monografie. Přírodovědecká třída vydávala každoročně Rozpravy obsahující až 40 drobných studií. Kromě Rozprav vydávaly jednotlivé třídy zvláštní tematické řady, např. soubory pramenů nebo vysokoškolské příručky, řazené do Encyklopedie a Nové encyklopedie přírodní věd.

Bulletin international, vydávaný od r. 1895, měl mezi publikacemi ČAVU ojedinelé postavení. Zveřejňoval cizojazyčné souhrny nebo zkrácené texty prací tištěných původně v Rozpravách II. třídy. Publikační aktivitu vyvíjely i jednotlivé pracovní komise Akademie. Jejich péči vycházely např. prameny českého hnutí náboženského ve 14. a 15. století a díky celoakademické Archeologické komisi vyšel v 55 svazcích dodnes oceňovaný Soutěž památek historických a uměleckých.

Literární odbor IV. třídy zpřístupnil v českých překladech velké množství děl světové literatury. Největší význam měl Sborník světové poezie, založený již r. 1891 J. Vrchlickým, a soubor dramát W. Shakespeara v překladech J. V. Sládka a později i překlady Molièrových děl. Původní literární práce mladých autorů vycházely v Bibliotéce fondu J. Zeyera či R. L. Nováka.

„Hlávka soudil, že netřeba odměňovati literární a umělecké zásluhy, hleděti k dílům již dříve vykonaným. Ty už máme, budme rádi, že to máme – říkával – můžeme dávat zase na něco jiného.“ Čtěl podporami vypudávati

Wiehlův dům na Václavském náměstí č. 792 | II věnovaný České akademii